

KİTAP İNCELEMESİ

Richard SENNETT (2009), **Zanaatkâr** (Çev. Melih Pakdemir) (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 395 s.).

Zanaatkârlık, Endüstri Devrimi ile tahtından edilmiş bir üretim biçimi gibi ya da geçmişe ait maddi kültürü üreten eski bir yaşam tarzı olarak görülebilir. Yerini alan makineli üretim her ne kadar ihtiyaç duyulan ürünlerin çok daha hızlı ve ucuz imal edilmesini sağlamışsa da zanaatkârlığa olan ilgiyi ve ihtiyacı tümüyle ortadan kaldıramamıştır. Antropologların maddi kültür üretimi ile ilişkilendirdiği, yok olmaya yüz tutmuş bir yaşam tarzı olarak değerlendirebileceği bu üretim tarzının milyonlarca yıllık geçmişi, günümüzün toplumsal yaşamında, bireyin toplum ve doğa ile kurduğu ilişkide hala etkili olduğu görülmektedir.

Afrika'da yaşamış ve günümüzden 2,3 -1,6 milyon yıl öncesine tarihlendirilen Homo habilis'in kemik kalıntıları yanında bulunan taş aletler bize insanın hayatta kalma mücadelesi içinde alet yapımı ve kullanımı hakkında bilgi vermektedir. Antropologlara göre ilk aleti yapan insanlar aynı zamanda ilk zanaatkârlar olarak nitelendirilebilmektedir. Taş aletleri evrim sürecinde insanın kat ettiği yolun maddi kanıtları olarak değerlendiren antropologlar, arkeologlar, eskiçağ tarihçilerinin yanı sıra günümüz toplumlarını ve bireylerini inceleyen diğer akademisyenler için de zanaatkârlık, dikkatle incelenmeye değer bir alan olarak görülmelidir.

Richard Sennett'in, maddi kültür hakkında tasarladığı bir kitap dizisinin ilki olan *Zanaatkâr, Savaşçılar ve Rahipler* ve *Yabancı* başlıklı diğer ciltlerle birlikte Shakespeare'in Coriolanus'unun "ben kendimin imalatçısıyım" sözleri hakkında bir hikâyeyi anlatmaktadır. Yazar, Amerikan pragmatizmine bağlı kalarak yazdığını belirttiği çalışmasında zanaatkârlığı basit bir alet üretimine indirgemeyip, dışarıdan basit gibi görünen bu üretim sürecinin ardındaki karmaşık zihinsel ilişkileri değerlendirmektedir. Kafa ve kol emeği olarak kabaca ayrılmış iki emek biçimi içinde kol emeğinin "akılsız" gerçekleşmeyeceğini, beynin bu üretim sürecinde devre dışı kalmadığını, bir eşgüdüm içerisinde çalıştığını açıklarken, kol gücü ile yürütülen işlerin daha düşük statülü olarak değerlendirilmesine karşı çıkmaktadır.

Hannah Arendt'in öğrencilerinden biri olarak yazar, *Zanaatkârda* hocasının *İnsanlık Durumunda* ortaya koyduğu insan emeğine ve çalışmasına ilişkin

ayırma karşı çıkmaktadır. Arendt, *Animal laborens*(çalışan hayvan) ile *Homo faber*(araç yapan insan) arasında, muhakeme gücü ile insanlığı bizzat kendisinden koruyabileceği konusunda ikinci türe ilişkin daha fazla umutlu iken “ömrünün kışında” olduğunu söyleyen Sennett, çalışan insan-hayvan konusunda daha fazla umut beslediğini belirtmektedir. Yine, Arendt’in özellikle ikinci tür olan *Homo fabere* düşünme yetisini layık görmesinin birinci türün yararlı çalışmalar yapan kadın ve erkeğini küçümsediğini belirtmektedir ve bu çalışmasında *Animal laborens*in değerini ispatlamayı amaçlar. Benzer bir ispatlama çabası, el ile kafa, teknik ile bilim, sanat ile zanaat arasında kesin ayrımlara gidildiğinde zihnin sıkıntıya düştüğünü göstermek için de geçerli olmuştur.

Üç ciltlik bir çalışmanın ilk cildi olan *Zanaatkâr*, üç bölümden oluşturulmuştur. Zanaatkârlar, Zanaat ve Zanaatkârlık bölümleri kendi içinde alt bölümlere ayrılarak geçmişten günümüze toplumsal yaşamın örgütlenmesinde etkili olan bu yaşam/ üretim biçimini tartışmaya açmıştır: Zihnimize beliren zanaatkâr, küçük atölyesinde yalnız başına çalışan yaşlı bir marangoz ya da bir bakırcı olabilir. Ancak bu çalışmada, zanaatkâr olarak örnek gösterilenler, bizim çoğu zaman zanaatkâr olarak nitelendirmediğimiz çalışanlardan oluşmaktadır. Yazar, zanaatı ve zanaatkârı tanımlarken doktorları, laboratuvar teknisyenini, mimarı, bilişim sektöründeki bilgisayar programcısını, çello ya da keman imal eden ile kemanı icra eden müzisyeni aynı çatı altında değerlendirmektedir. Tüm bu zanaatkârların ortak özelliği, uzun bir zaman aralığında becerinin edinilmesi ve edinilen bu becerinin yalnızca imal etmek değil, sorunlar karşısında imal ettiğini tamir etmek için de kullanılabilmesidir. İster keman virtüözü olsun ister usta bir marangoz, işinin ehli biri olarak kabul edilmesi için uzun ve yoğun çalışma saatlerine ihtiyaç duymaktadır. Yapılan ölçümler burada sözü edilen uzun çalışma süresine ilişkin on bin saatlik bir değeri bize vermektedir. Ancak bir zanaatkârın sahip olduğu on bin saatlik deneyimin içinde bireyin ötesinde toplumun da payı önemlidir. Bir çırağın ustalık kazanması sürecinde ustasından öğrendikleri, bilgi aktarımını ve binlerce yıllık birikimi de simgelemektedir. Bu anlamda bir zanaatkârın sahip olduğu beceri bireysel olarak birbirlerinden farklı özellikler içerse de toplumsal bilgi birikiminden büyük ölçüde etkilenerek şekillenmektedir.

Zanaatkârı bir işe yaraması amacıyla iyi ürünü ortaya koymaya çalışan bir icracı olarak değerlendirmek mümkündür. Sözü edilen üreticiler için geçmişten günümüze sıklıkla vurgulanan nokta işin “iyi” yapılmasına yöneliktir. Ancak işin iyi yapılmasına ilişkin motivasyonun da sağlanmış olması gereklidir. Ortaçağ lonca sistemi içinde işini yapan zanaatkâr günümüzde farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Zamanla ve birbirleri ile yarışan yeni zanaatkâr, geçmişe oranla yaptığı işle kurduğu ilişkiyi sınırlandırmış görünmektedir. İşini

iyi ve aynı zamanda hızlı yapmanın mümkün olmadığı durumlarda hız çoğunlukla tercih edilmektedir. Bu da zanaatkârın kaliteli iş ile birlikte yürüttüğü yaşam tarzında erozyona neden olabilmektedir. Burada işini savsaklayan Sovyet dönemi inşaat ustaları örnek verilmektedir. İyi iş çıkarma amacının içi boşaltıldığında moral bozukluğu ve motivasyon eksikliği baş göstermektedir ve ortaya tatmin etmeyen ürünler konmaktadır.

Zanaatkârın karşılaştığı bir diğer sıkıntı teknolojik imkânlar ve becerinin edinilmesi sürecinde yaşanmaktadır. CAD (Computer-Assisted Design) programı bilgisayar destekli bir tasarımı mümkün kılmaktadır. Bu pek çok mimara hızla çalışma imkânı sunarken, el ile kafa arasındaki bölünmenin de sinyallerini sunmaktadır. Ozalit baskılarla çizim yapan bir mimara göre oldukça hızlı sonuçlar vermesine rağmen, bilgisayar programı bir üretim sürecinde el ile kafa arasındaki etkileşimi olumsuz yönde etkilemesi ile zanaatkârı uzun zamanda kazanılan deneyimin getirdiği beceriden yoksun bırakmaktadır. Bir süre sonra elde edilmiş bazı becerilerin körelmesine de neden olmaktadır. Sennett burada zanaatkârın tekrarlarla sağlanan beceriden uzaklaşmasına ilişkin bir tehlikeyi işaret ederek teknolojik imkânların kullanımına kuşku ile yaklaşmaktadır.

Zanaatkârın edindiği tecrübenin geliştiği mekân olarak atölye, bir okul niteliğindedir. Erken yaşlarda içine girilen bu mekân bir zanaatkârın yaşamını biçimlendiren yuvası haline gelmektedir. Zanaatkârın yuvası, deneyim ve becerinin sağladığı otoriteyi yaşatan üretim alanıdır. Bu alan içindeki üretimin Ortaçağ'daki üretimden farklılaşmış olduğu söylenebilir. Bu farkın arkasında toplumsal bir nitelik taşıyan zanaatkârlığın bireysel nitelikler kazanmasının etkisi olduğu söylenebilir. Rönesans döneminde özgünlüğün ve yaratıcılığın, ustanın kendini ifade etmesinin birer aracı olarak ön plana çıkması ile geçmişten getirilmiş deneyimin yanında artık zanaatkârı farklılaştıran yeni unsurlar eklenmiş oldu. Pratik yaparak elde edilmiş becerinin yanı sıra artık özgünlük de atölye içindeki otoritenin biçiminde etkili olmaya başlamıştır.

Teknoloji tarihini konu edinmemesine karşın çalışmada verilen örnekler teknoloji tarihinden alınmıştır. Binlerce yıl içerisinde nesnelere üretiminde görülen gelişmeyi ve maddi kültür kalıntılarını bir zanaatın gelişmesi için gereken süreyi açıklamak için kullanan Sennett, yerleşik hayata geçişle birlikte kilin tuğla yapımında kullanılmasını ve gelişimini örneklendirmiştir. Tuğla yapımı çevre koşullarından, dönemin ekonomik imkânlarından etkilenmektedir. Farklı kültürlerin farklı anlayışlarına uygun binaların yapımında da ihtiyaç duyulan tuğla içeriği, biçimi değişmektedir. Bu konuda Mezopotamya, Mısır, Roma önemli katkılarda bulunan kültürler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan kentlerinde tuğla kullanımı ve bu zanaata yapılan katkının sınırlı olmasında ise bu kültür için kolaylıkla şekil verilen taşların kullanımının tercih edilmesi

etkilidir. Görüldüğü gibi kültür ve coğrafya, bir zanaatın şekillenmesinde farklı roller üstlenebilmektedir.

Romalıların mimari eserleri ortaya çıkarmada öncelikle mimarın çizimine ihtiyaç duymalarına rağmen planın gerçeğe dönüşmesini sağlayan zanaatkâr loncalarının organize ettiği bir çalışma sürecine ihtiyaç duyulmuştur. Serbest çalışanlar ya da köleler aracılığıyla mimari eserler yapılabilmektedir ancak el emeği ile birlikte inşaatta teorinin değerine vurgu yapılmaktadır. Romalılara göre teori pratikten üstün gelmekteydi. Teorisyenin toplumsal statüsü ve varlığı kolaylıkla kabul görmekteydi. Teori ve pratik arasındaki bu hiyerarşinin alt basamağında yer alan pratiğin/ zanaatın icracıları ise çalışmalarına kendilerinden bir iz bırakmayı başarmışlardır. Dolayısı ile teori gibi pratiğin de özneleri varlıklarını kanıtlayabilmişlerdir. Mevcudiyetin nişanı olarak kabul edilebilecek bu izler, günümüzün kişisel ya da kurumsal markalarının öncülleri olarak değerlendirilebileceği gibi varoluşsal bir ihtiyacın tatmini olarak da görülebilir.

Zanaatkârın icra ettiği zanaatın analizi için Sennett ikinci bölümde elin işlevini ayrıntılı biçimde okuyucuya sunmaktadır. Yazarın el becerisini açıklamaya ve tartışmaya yönelik çabası, okuyucunun pek çok mesleğin inceliklerine ilişkin bilgiye ulaşmasında da yardımcı olur niteliktedir. El ve parmakların eşgüdümü ve zihinsel arka planını açıklarken piyanistlerin çalışma tarzlarından ve nörologların açıklamalarından yararlanmaktadır. Taylorist üretim bandında gün boyu ve hatta aylarca aynı işi yapan işçilerin yabancılaşma düzeylerinin artışına ilişkin de ipuçlarını piyanistin çalışma tarzından çıkarmak mümkündür. Bir eşgüdüm ve işbirliği içinde tüm işi yapmak yerine tek bir iş üzerinde yoğunlaşmanın beyindeki sinirler arasındaki bağlantıyı zayıflattığından söz edilmektedir. Bu da insan gelişimi açısından olumsuz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Fordist üretim biçimine bir asırdır getirilen eleştiriyi burada da bulmak mümkün görünmektedir. Bir zanaatkârın üretim tarzında işin başından sonuna iş üzerinde kurulu denetim, zihinsel gelişim açısından önemli bir unsurdur. Sadece kalıp çıkaran bir ayakkabıcı, ayakkabının üretimi sırasında ortaya çıkan bir hataya yabancı kalacak ve doğruyu bulma konusunda sorunlar yaşayacaktır. Yukarıda daha önce de bahsedilen becerinin ve aklın körelmesini burada yeniden görmemiz mümkündür.

Yazar bahsi geçen ikinci bölümde el üzerine incelikli örneklerle geçmişten günümüze emek hakkında yapılagelen kafa kol ayrımında, kol emeğinin de zihinsel bir sürecin sonucu olduğunu ayrıntılandırarak kol emeğinin hakkını teslim etmektedir. Bu anlamda kolun ya da elin çalışması zihinsel bir süreçle gerçekleşmektedir. Buradaki karşıt iddia, elin beyinden bağımsız hareket ettiği değildir şüphesiz, ancak yazarın vurgulamak istediği kol ya da el emeği işe gerçekleşen çalışmada da zihin üretim sürecine el gibi dahil olmaktadır.

Dülger, aşçı, marangoz, dokumacı, tuğla imalatçısı, mimar, eli farklı biçimlerde kullanan zanaatkârlardır. Elin kullanımında aşçının ya da dülgerin vurduğu darbeden sonra eli serbest bırakma hareketi işlemin devamı için gereklidir. Bu harekette ise idrak önemli bir yer tutmaktadır. Serbest bırakmanın öncesinde vurulan darbenin gücünün de ayarlanmış olması gereklidir. Gelişi güzel darbelerle bir çiviye tahtaya çakmak mümkün olmadığı gibi, Antik dönem Çinli aşçıların kullandığı satırlarla bir sebzeyi düzgün bir şekilde dilimlemek de istisnai bir durumu ifade edecektir. Gücün kullanımına ilişkin özdenetimin yanı sıra Taoculuk, ardından da Zen Budizmi insanın amacına ulaşmasında uygulayacağı yollara ilişkin öğütler ortaya koyarken insanın savaşçı gibi saldırgan, düşmanca davranmasından ziyade gevşeme etiğini benimseyerek rahat olmasını salık verir. Zen Budizmi bize avcılıkla bağı nedeniyle saldırgan bir spor olarak görünebilecek okçuluğu örnek gösterir. Okun yaydan çıkması esnasında saldırganlıktan tümüyle yoksun olmasının hedefe ulaşmada etkili olacağı tavsiyesi dikkat çekicidir. Elin kullanımına ilişkin bir diğer ilgi çekici örnek, telli çalgılardan birini öğrenmeye başlayan bir öğrenciye uygulanan Suzuki tekniğidir.¹ Bu teknik bir müzik aletine aşına olma sürecinde başlangıçta yardımcı olurken bir süre sonra el becerisini sınırlandırmaktadır. Yardımcı aletler, elin beceri kazanmasında onu desteklediği gibi zamanla zanaatkâra kendiliğinden sınırlar da koyabilmesi nedeniyle tehlikeli olabilmektedir.

Bir zanaatın hayata geçirilmesinde zanaatkârın üstlendiği rolün bir başka yönünü irdelemek üzere Sennett, *direnç ve muğlaklık* başlığı altında üretim sürecinde sorunlara yönelik çözüm arayışında bir zanaatkarın karşısına çıkabileceklerin ve bunlarla başa çıkma yöntemlerinin analizine ağırlık vermiştir. 1666 Büyük Londra Yangını sonrası kentin yeniden inşa edilmesi süreci ya da 1980'lerde Frank Gehry'nin Bask Bölgesi'nin başkenti Bilbao'da Guggenheim Müzesi'nin mimarisine ilişkin yaşadığı sorunlar, bir zanaatın icra edilmesinin önündeki dirençleri örneklemek için tartışmaya açılmıştır. Zanaatkâr, ortaya çıkacak ürünün istediği gibi olması için kafasında planladığını her zaman hayata geçiremeyebilir. Karşısına çıkan direnç noktalarını aşmak için ise Sennett'in belirttiği birbirinden farklı stratejiler vardır. Sabır, çözüm yolları içinde önemli bir seçenek gibi durmaktadır. Sabır konusunda zanaatkâr farklı kültürlerin mirasçısı ve uygulayıcısı konumundadır. Sahip olduğu kültürün sabra ilişkin yaklaşımı zanaatkârın sorun çözme

¹ Adını Japon müzik eğitimcisi Suzuki Shin'ichi'den almıştır. Teknik, telli bir enstrüman çalmaya başlayan öğrencinin düzgün tonu bulabilmesi için aletin sapına plastik şeritler yerleştirilmesidir.

stratejisinde ve yuvası dediğimiz atölyesinde somutlaşmaktadır. Sabırla birlikte yazar, zanaatın icrasında tecrübeyi, çıkabilecek sorunlara ilişkin gelişen sezgiyi de olması gerekenler listesine eklemektedir.

Yukarıda adı zikredilen Frank Gehry, müzenin inşasında öncelikle kurşunlu bakır levhalar kullanmak istemiş, ancak İspanya’da bu metalın yasaklanmış olması ile başka metalleri denemeyi düşünmüştür. İsteddiği ışık oyunları için yetersiz olan paslanmaz çelik levhalar elenmiş, yüksek maliyeti nedeniyle titanyum mimarin kafasını karıştırmıştır. Ancak istediği ışık etkisini yapabilecek malzemeyi oluşturabilmek için bir yıl uğraşmış, fabrikalarda titanyum ve paslanmaz çelik levhaların yapılarını incelemiştir. Burada örneklendirilen malzeme araştırması, zanaatkârın üretim sürecinde karşısına kimi zaman çıkan kimi zaman da zanaatkârın ortaya çıkardığı direnci ortaya koymaktadır. Hayal ettiği etkiyi yakalamak için ihtiyaç duyduğu malzemenin var olmaması Gehry için hem karşısında bulunduğu bir direnci hem de tasarımı nedeniyle kendi ortaya çıkardığı bir direnç durumunu ifade etmektedir. Felsefeci John Dewey de, direnç sayesinde olumlu öğrenmeyi desteklemektedir. Bir zanaatkâr, karşısına çıkan sorun alışık olduğu ya da olmadığı türden olsun, yaratıcılığı, tecrübesi, sabrıyla çözüme yaklaşabilecektir. Çözüme yaklaşmak ya da çözümlenmek ile ifade edilen ise burada kesinlikle sorunla mücadele etmek anlamına gelmemektedir, sosyal Darvıncilerin farklı türlerin doğa içinde sürdürdüğü hayatta kalma mücadelesi örneğinden farklı biçimde, burada zanaatkâr sorunun ne olduğunu anlayabilmek için kendisini sorunun yerine koyabilmelidir. Bu ikinci durumda savaşmanın yerini anlama almaktadır. Aydınlanmanın mirasçılarında Dewey, hayatta kalmak için en önemli olgunun dirence rağmen çalışmak olduğunu belirtirken, Sennett, filozofun görüşlerinden yola çıkarak bir zanaatın edinilme sürecinde direncin eğitici yanından söz etmektedir.

Zanaatkarın üçüncü ve son bölümünde Sennett, bir zanaatkârın nasıl ve ne ile icra edeceğini tartıştıktan sonra zanaatkârlığı tamamlayan iki önemli konuyu ortaya koymaktadır. Çalışma boyunca verilen örnekleri anımsatarak, kaliteli ve kalitesiz iki tür sonucun ortaya çıktığı icra biçimi olduğunu belirtmektedir. Kimisi işinde kaliteye önem vererek yaparken kimi gruplar ise kaliteyi dikkate almıyordu. Buradan yola çıkarak yazar neden bir grup için kalitenin önemli olduğunu, kaliteye ilişkin tutkuyu teşvik eden insani unsurlara daha yakından bakmaktadır.

Aydınlanma dönemi düşüncesi ile modern toplumun düşüncesi arasında insanın iyi iş yapabilmesi üzerine bir farklılık olduğu görülmektedir. Aydınlanmacılara göre insan akılla donatılmış bir hayvan olarak bir işi iyi biçimde yapabilme potansiyeline sahiptir özünde. Modern düşüncede ise insanlar arasında doğuştan getirilen farklılığa yapılan vurgu daha belirgin görünmektedir. Yazar

ise burada Aydınlanma dönemi düşünürleri ile daha yakın bir görüşe sahiptir. En azından zanaatkârlıkla ilgili olarak, biz insanların iyi bir iş yapabilme konusunda ortak ve işlenmemiş becerileri paylaştığımızı savunan Sennett, sahip olunan bu ortak, işlenmemiş beceriye karşın toplumsal koşulların şekillendirdiği motivasyonların ve tutkuların icra yeteneğimizin şekillenmesindeki etkisinden söz etmektedir.

Kültür toplumun yaşam tarzının, düşüncelerinin, inanışlarının ve değerlerin toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir işin iyi yapılması gerekliliğine ilişkin bir inancın ardında farklı kültürlere özgü unsurlar belirlemektedir. İkinci Dünya Savaşı sonunda Japon toplumunun “iyi iş çıkarma”ya, dolayısı ile kaliteye ilişkin motivasyonu ile Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kâr maksimizasyonu düşüncesi kültürel farklılıklar içermektedir. Bu farklı düşünce tarzlarına rağmen mükemmellik ve kalite arayışını pek çok alanda görmek mümkündür. Zanaatkârda bulunan mükemmellik arayışı hangi motivasyonun sonucunda ortaya çıkarsa çıksın takıntıya dönüşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yazar, “kalite-hırslı” ifadesi ile konuyu açıklamaya çalışırken hırs kelimesi üzerinde durulmasında yarar görmekte ve somut bir nesnenin yapımında ya da bir becerinin şekillenmesinde harcanan takıntılı enerji olarak *hırsı* tanımlamaktadır. Takıntı zanaatkârı ya da şirketi uzun süre ayakta kalma açısından tehlikeye sokabilmektedir. Ayrıca kalite açısından takıntılı olmanın çalışmanın kendisini acımasız bir baskıya maruz bırakmak olduğu da belirtilmektedir.

Mükemmeliyetçiliğin getirdiği takıntı, bir madalyonun iki yüzü gibi, üretimi ve ardından ürünü olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönde etkileyebilir. En iyisini, kaliteliyi yapmak üzere sahip olunan motivasyonun sonucunda iyi zanaatkâr, işe başlarken tasarladığı mükemmel ürüne ulaşma sürecinde zorluklarla karşılaşabileceğini, bu zorlukların/direncin kendisini ve ürünü geliştirmesine yardımcı olmasına izin verdiği ölçüde mükemmel yaklaşacaktır. Aksi durumda mükemmeliyetçiliğin getirdiği takıntı, zanaatkârın üretim sürecini kilitleyen, sınırlandıran bir özelliğe bürünebilmektedir. Aynı takıntının iki farklı etki oluşturabildiği görülürken, etkilerin farklılığının ardında zanaatkârın yaşam boyu edindiği deneyimin de pay sahibi olduğu belirtilmelidir. Yazar, mimari üzerinden konuyu açıklamaya çalışırken felsefeci Ludwig Wittgenstein’in kız kardeşi için tasarladığı ev ile aynı dönem yine Viyana’da profesyonel mimar Adolf Loos tarafından tasarlanan evi kıyaslamaktadır. Her iki evin yapımında da benzer mükemmeliyetçi güdü olmasına rağmen deneyimli bir zanaatkâr olarak değerlendirilecek Loos’un tasarımı ve ortaya çıkan ürünü Wittgenstein’in ‘sorunlu’ tasarımının önüne geçmektedir. Buradan yola çıkarak, benzer güdülere rağmen bireylerin icra

etmeye ilişkin deneyimlerinin sonuç açısından farklılıkları beraberinde getirmesinin kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

Kalite hırsı ile çalışma dışında bir zanaatkârı iyi zanaatkâr yapan ne vardır? Kabiliyet bunlardan biri olabilir mi? Ya da bir diğer soru, herkes iyi bir zanaatkâr olmaya kabiliyetli midir? Sennett, çalışmasının sonunda “herhangi bir kimsenin iyi bir zanaatkâr olabileceği” şeklindeki en tartışmalı önermeyi ortaya koyarken bir zanaatkârın sahip olduğu kabiliyeti çocukluk dönemindeki oyun deneyimine temellendirmektedir. Oyun, çocukların toplumsallaşmasında, kuralları oluşturma, onlara uyma, karşı çıkma gibi konularda çok önemli bir alan oluşturmaktadır. Oyun alanında kazanılan beceriler, benzer şekilde bir zanaatkârın atölyede basit malzemelerle karmaşık ürünler ortaya koymasını sağlayan süreçte etkili olmaktadır. Sennett’e göre zanaatkârlık, oyunda fiziksel malzemelerle kurulan diyalogdan, oyun içinde oluşturulan kurallara uyma disiplininden ve kural koyma sürecinde karşılaşılan sorunlardan çocukların çıkardığı dersten esinlenmektedir. Her çocuk oyun oynayabildiği gibi herhangi biri de iyi bir işi icra edebilecektir. Yazar, insanlar arası doğuştan gelen farklılıkları kabul ettikten sonra zanaatkâr açısından zihinsel yetersizliklerden ziyade kalite hırsının yol açtığı kötü yönlendirmelerin daha tehlikeli olacağını açıklar. Yazara göre, bir zanaatkarlığın tamamlanmasında motivasyon, hünerden daha önemli bir konudur. Ancak zihnin odaklanması ile hüner devreye girebilecektir.

Çalışmanın temel argümanı şudur: “Maddi şeyleri imal etme zanaatı, başkalarıyla olan ilişkilerimizi de şekillendirebilecek tecrübe tekniklerine bir yaklaşım sağlar. İyi iş yaparken karşılaştığınız hem imkânlar hem zorluklar, insanlarla ilişki kurarken de geçerlidir.” Çalışma boyunca tartıştığı bu argümanı için alışılmadık örnekleri ve birbirinden çok uzak görünen alanların detaylı tasvirleri ile okuyucunun dikkatini toplaması kimi bölümlerde zorlaşsa da kaynakların sınırlı olduğu bir alanda araştırmacılara farklı bir noktadan zanaatkârlığı yeniden düşündürmektedir. Sennett’in diğer çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da kendi yaşam deneyimlerini okuyucuyla paylaşması, tıkanıp noktaları samimiyetle dile getirmesi ve yüksek sesli düşünmesi de kitabı ilgi çekici kılmaktadır.

Elif Tuğba Doğan, AÜ S.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yönetim ve Çalışma Psikolojisi Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi.